శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీమదాద్యశంకరాచార్యకృతిషు

॥ పవనసుతపంచరత్నం ॥

with

word-by-word meaning (padārtha),

word separation (padacchēda), prose order (anvaya),

glossed translation (padamālā) and summary (bhāvārtha)

by

Sunder Kidāmbi

Prepared with the gracious blessings of

all my ācāryas, elders and well-wishers

Introduction
(upōdghāta)

The ***Pavanasuta Pañcaratna***, "the five gems on the son of the Wind-god," is a short ***stōtra*** on ***Hanumān***. It is also known as the ***Hanumat Pañcaratna Stōtra***, and it is ascribed to ***Śrī Ādi Śaṅkarācārya***. Its five verses are the five gems. A sixth verse tells of the fruit of reciting them.

The ***stōtra*** is preceded by a well-known verse in praise of ***Māruti***, which devotees often recite on its own and which is not one of the five gems: wherever the praise of ***Śrī Rāma*** is sung, ***Hanumān*** is there, with His palms joined above His head and His eyes full of tears.

In the five gems, the poet comes step by step to the vision of ***Hanumān***. Along the way, the verses recall His deeds: He ended the sorrow of ***Sītā***, revealed the glory of ***Śrī Rāma*** and destroyed the fame of ***Rāvaṇa***.

The opening verse is in the ***rathōddhatā*** metre. The six verses of the ***stōtra*** are in ***gīti***, a form of the ***āryā***.

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

॥ పవనసుతపంచరత్నం ॥

యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం

తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిం ।

బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం

మారుతిం నమత రాక్షసాంతకం ॥

Word Separation (*padacchēda*)

యత్ర యత్ర రఘు-నాథ-కీర్తనం

తత్ర తత్ర కృత-మస్తక-అంజలిం ।

బాష్ప-వారి-పరిపూర్ణ-లోచనం

మారుతిం నమత రాక్షస-అంతకం ॥

Prose Order (*anvaya*)

యత్ర యత్ర రఘు-నాథ-కీర్తనం (భవతి), తత్ర తత్ర కృత-మస్తక-అంజలిం బాష్ప-వారి-పరిపూర్ణ-లోచనం రాక్షస-అంతకం మారుతిం నమత ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
యత్ర యత్ర	wherever
రఘు-నాథ-కీర్తనం	the praise of *Raghunātha* (*Śrī Rāma*)
(భవతి)	goes on (implied)
తత్ర తత్ర	there
కృత-మస్తక-అంజలిం	with palms joined above His head
బాష్ప-వారి-పరిపూర్ణ-లోచనం	whose eyes are filled with tears

Word	Meaning
రాక్షస-అంతకం	the destroyer of the *rākṣasa*s
మారుతిం	*Māruti* (*Hanumān*)
నమత	bow (all of you)

Glossed Translation (*padamālā*)

Wherever (యత్ర యత్ర) the praise of *Raghunātha* (రఘు-నాథ-కీర్తనం) goes on (భవతి), there (తత్ర తత్ర) is *Māruti*, with His palms joined above His head (కృత-మస్తక-అంజలిం) and His eyes filled with tears (బాష్ప-వారి-పరిపూర్ణ-లోచనం). Bow (నమత) to that *Māruti* (మారుతిం), the destroyer of the *rākṣasa*s (రాక్షస-అంతకం).

Summary (*bhāvārtha*)

Wherever the praise of *Śrī Rāma* is sung, *Hanumān* is there, His palms joined above His head and His eyes full of tears. Bow to *Māruti*, the destroyer of the *rākṣasa*s.

****

వీతాఖిలవిషయేచ్ఛం
జాతానందాశ్రుపులకమత్యచ్ఛం ।
సీతాపతిదూతాద్యం
వాతాత్మజమద్య భావయే హృద్యం ॥ **1** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

వీత-అఖిల-విషయ-ఇచ్ఛం
జాత-ఆనంద-అశ్రు-పులకం అతి-అచ్ఛం ।
సీతా-పతి-దూత-ఆద్యం
వాత-ఆత్మజం అద్య భావయే హృద్యం ॥

Prose Order (*anvaya*)

వీత-అఖిల-విషయ-ఇచ్ఛం జాత-ఆనంద-అశ్రు-పులకం అతి-అచ్ఛం సీతా-పతి-దూత-ఆద్యం హృద్యం వాత-ఆత్మజం అద్య భావయే ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
వీత-అఖిల-విషయ-ఇచ్ఛం	from whom all desire for worldly things has gone
జాత-ఆనంద-అశ్రు-పులకం	in whom tears of joy and a thrill of delight have arisen
అతి-అచ్ఛం	utterly pure
సీతా-పతి-దూత-ఆద్యం	the foremost of the messengers of the Lord of *Sītā*
హృద్యం	dear to my heart
వాత-ఆత్మజం	on the son of the Wind-god (*Hanumān*)
అద్య	today
భావయే	I meditate

Glossed Translation (*padamālā*)

Today (అద్య) I meditate (భావయే) on the son of the Wind-god (వాత-ఆత్మజం), who is dear to my heart (హృద్యం). All desire for worldly things has left Him (వీత-అఖిల-విషయ-ఇచ్ఛం), tears of joy and a thrill of delight have arisen in Him (జాత-ఆనంద-అశ్రు-పులకం), and He is utterly pure (అతి-అచ్ఛం). He is the foremost of the messengers of the Lord of *Sītā* (సీతా-పతి-దూత-ఆద్యం).

Summary (*bhāvārtha*)

Today I meditate on *Hanumān*, the son of the Wind-god, who is dear to my heart. No desire for anything in the world is left in Him. Lost in His love for *Śrī Rāma*,

He sheds tears of joy, and His hair stands on end with delight. He is utterly pure, and He is the foremost of the messengers of *Śrī Rāma*, the Lord of *Sītā*.

****

తరుణారుణముఖకమలం
కరుణారసపూరపూరితాపాంగం ।
సంజీవనమాశాసే
మంజులమహిమానమంజనాభాగ్యం ॥ 2 ॥

Word Separation (*padacchēda*)

తరుణ-అరుణ-ముఖ-కమలం
కరుణా-రస-పూర-పూరిత-అపాంగం ।
సంజీవనం ఆశాసే
మంజుల-మహిమానం అంజనా-భాగ్యం ॥

Prose Order (*anvaya*)

తరుణ-అరుణ-ముఖ-కమలం కరుణా-రస-పూర-పూరిత-అపాంగం మంజుల-మహిమానం అంజనా-భాగ్యం సంజీవనం ఆశాసే ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
తరుణ-అరుణ-ముఖ-కమలం	whose lotus face is red like the rising sun
కరుణా-రస-పూర-పూరిత-అపాంగం	the corners of whose eyes brim over with compassion
మంజుల-మహిమానం	whose greatness is captivating
అంజనా-భాగ్యం	the good fortune of *Añjanā*
సంజీవనం	in the giver of life (*Hanumān*)
ఆశాసే	I place my hope

Glossed Translation (*padamālā*)

I place my hope (ఆశాసే) in the giver of life (సంజీవనం), the good fortune of ***Añjanā*** (అంజనా-భాగ్యం). His lotus face is red like the rising sun (తరుణ-అరుణ-ముఖ-కమలం), the corners of His eyes brim over with compassion (కరుణా-రస-పూర-పూరిత-అపాంగం), and His greatness is captivating (మంజుల-మహిమానం).

Summary (*bhāvārtha*)

The lotus face of ***Hanumān*** glows red like the rising sun, and His eyes overflow with compassion. His greatness is captivating, and He is the good fortune of His mother ***Añjanā***. In Him, the giver of life, I place all my hope.

****

శంబరవైరిశరాతిగ-

మంబుజదలవిపులలోచనోదారం।

కంబుగలమనిలదిష్టం

బింబజ్వలితోష్ఠమేకమవలంబే ॥ **3** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

శంబర-వైరి-శర-అతిగం

అంబుజ-దల-విపుల-లోచన-ఉదారం।

కంబు-గలం అనిల-దిష్టం

బింబ-జ్వలిత-ఓష్ఠం ఏకం అవలంబే ॥

Prose Order (*anvaya*)

శంబర-వైరి-శర-అతిగం అంబుజ-దల-విపుల-లోచన-ఉదారం కంబు-గలం బింబ-జ్వలిత-ఓష్ఠం అనిల-దిష్టం ఏకం అవలంబే।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
శంబర-వైరి-శర-అతిగం	who has risen above the arrows of the enemy of *Śambara* (*Kāma*)
అంబుజ-దల-విపుల-లోచన-ఉదారం	whose eyes are large like lotus petals and kind
కంబు-గలం	whose neck is shaped like a conch
బింబ-జ్వలిత-ఓష్ఠం	whose lips glow red like the ***bimba*** fruit
అనిల-దిష్టం	the good fortune of the Wind-god (*Hanumān*)
ఏకం	alone
అవలంబే	I take refuge in

Glossed Translation (*padamālā*)

I take refuge in (అవలంబే) Him alone (ఏకం), the good fortune of the Wind-god (అనిల-దిష్టం). He has risen above the arrows of the enemy of *Śambara* (శంబర-వైరి-శర-అతిగం), and His eyes are large like lotus petals and kind (అంబుజ-దల-విపుల-లోచన-ఉదారం). His neck is shaped like a conch (కంబు-గలం), and His lips glow red like the ***bimba*** fruit (బింబ-జ్వలిత-ఓష్ఠం).

Summary (*bhāvārtha*)

The arrows of ***Kāma***, the god of love, who is called the enemy of the demon ***Śambara***, have no power over ***Hanumān***. His eyes are large like lotus petals, and His look is kind. His neck is shaped like a conch, and His lips are red like the ***bimba*** fruit. He is the good fortune of the Wind-god, and in Him alone I take refuge.

****

దూరీకృతసీతార్తిః
ప్రకటీకృతరామవైభవస్ఫూర్తిః ।
దారితదశముఖకీర్తిః
పురతో మమ భాతు హనుమతో మూర్తిః ॥ 4 ॥

Word Separation (*padacchēda*)

దూరీకృత-సీతా-ఆర్తిః
ప్రకటీకృత-రామ-వైభవ-స్ఫూర్తిః ।
దారిత-దశ-ముఖ-కీర్తిః
పురతః మమ భాతు హనుమతః మూర్తిః ॥

Prose Order (*anvaya*)

దూరీకృత-సీతా-ఆర్తిః ప్రకటీకృత-రామ-వైభవ-స్ఫూర్తిః దారిత-దశ-ముఖ-కీర్తిః హనుమతః మూర్తిః మమ పురతః భాతు ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
దూరీకృత-సీతా-ఆర్తిః	which drove away the distress of ***Sītā***
ప్రకటీకృత-రామ-వైభవ-స్ఫూర్తిః	which made the splendour of ***Rāma***'s glory shine forth
దారిత-దశ-ముఖ-కీర్తిః	which tore apart the fame of the ten-headed one (***Rāvaṇa***)
హనుమతః	of ***Hanumān***
మూర్తిః	the form
మమ	me
పురతః	before
భాతు	may it shine

Glossed Translation (*padamālā*)

May the form (మూర్తిః) of ***Hanumān*** (హనుమతః) shine (భాతు) before (పురతః) me (మమ), the form that drove away the distress of ***Sītā*** (దూరీకృత-సీతా-ఆర్తిః), made the splendour of ***Rāma***'s glory shine forth (ప్రకటీకృత-రామ-వైభవ-స్ఫూర్తిః), and tore apart the fame of the ten-headed ***Rāvaṇa*** (దారిత-దశ-ముఖ-కీర్తిః).

Summary (*bhāvārtha*)

May that form of ***Hanumān*** which ended the sorrow of ***Sītā***, made the glory of ***Śrī Rāma*** shine forth and destroyed the fame of the ten-headed ***Rāvaṇa*** appear before me.

****

వానరనికరాధ్యక్షం

దానవకులకుముదరవికరసదృక్షం ।

దీనజనావనదీక్షం

పవనతపఃపాకపుంజమద్రాక్షం ॥ **5** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

వానర-నికర-అధ్యక్షం

దానవ-కుల-కుముద-రవి-కర-సదృక్షం ।

దీన-జన-అవన-దీక్షం

పవన-తపః-పాక-పుంజం అద్రాక్షం ॥

Prose Order (*anvaya*)

(అహం) వానర-నికర-అధ్యక్షం దానవ-కుల-కుముద-రవి-కర-సదృక్షం దీన-జన-అవన-దీక్షం పవన-తపః-పాక-పుంజం అద్రాక్షం ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
(అహం)	I (implied)
వానర-నికర-అధ్యక్షం	the leader of the hosts of monkeys
దానవ-కుల-కుముద-రవి-కర-సదృక్షం	who is like the rays of the sun to the night-lilies of the race of ***dānava***s
దీన-జన-అవన-దీక్షం	who has vowed to protect the helpless
పవన-తపః-పాక-పుంజం	the ripened harvest of the Wind-god's penance (*Hanumān*)
అద్రాక్షం	have seen

Glossed Translation (*padamālā*)

I (అహం) have seen (అద్రాక్షం) the leader of the hosts of monkeys (వానర-నికర-అధ్యక్షం). He is like the rays of the sun to the night-lilies of the race of ***dānava***s (దానవ-కుల-కుముద-రవి-కర-సదృక్షం), He has vowed to protect the helpless (దీన-జన-అవన-దీక్షం), and He is the ripened harvest of the Wind-god's penance (పవన-తపః-పాక-పుంజం).

Summary (*bhāvārtha*)

I have seen Him: ***Hanumān***, the leader of the hosts of monkeys. As night-lilies close when the rays of the sun fall on them, the race of the ***dānava***s withers before Him. He has vowed to protect the helpless, and He is the ripened harvest of the penance of the Wind-god.

Notes (*ṭippaṇī*)

The five gems trace the poet's way to ***Hanumān***, step by step. In the first verse, he meditates on Him (***bhāvayē***). In the second, he sets his hope on Him (***āśāsē***), and in the third, he takes refuge in Him alone (***avalambē***). In the fourth, he prays that

His form may appear before him (*bhātu*). In this verse, the prayer comes true: "I have seen Him" (*adrākṣam*).

****

ఏతత్ పవనసుతస్య స్తోత్రం
యః పఠతి పంచరత్నాఖ్యం ।
చిరమిహ నిఖిలాన్ భోగాన్
భుక్త్వా శ్రీరామభక్తిభాగ్ భవతి ॥ **6** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ఏతత్ పవన-సుతస్య స్తోత్రం
యః పఠతి పంచ-రత్న-ఆఖ్యం ।
చిరం ఇహ నిఖిలాన్ భోగాన్
భుక్త్వా శ్రీ-రామ-భక్తి-భాక్ భవతి ॥

Prose Order (*anvaya*)

యః పవన-సుతస్య పంచ-రత్న-ఆఖ్యం ఏతత్ స్తోత్రం పఠతి, (సః) ఇహ చిరం నిఖిలాన్ భోగాన్ భుక్త్వా శ్రీ-రామ-భక్తి-భాక్ భవతి ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
యః	whoever
పవన-సుతస్య	of the son of the Wind-god
పంచ-రత్న-ఆఖ్యం	called the Five Gems (*Pañcaratna*)
ఏతత్	this
స్తోత్రం	*stōtra*
పఠతి	recites
(సః)	he (implied)

Word	Meaning
ఇహ	here (in this world)
చిరం	for a long time
నిఖిలాన్	all
భోగాన్	the good things of life
భుక్త్వా	having enjoyed
శ్రీ-రామ-భక్తి-భాక్	one who is blessed with devotion to *Śrī Rāma*
భవతి	becomes

Glossed Translation (*padamālā*)

Whoever (యః) recites (పఠతి) this (ఏతత్) *stōtra* (స్తోత్రం) of the son of the Wind-god (పవన-సుతస్య), called the Five Gems (పంచ-రత్న-ఆఖ్యం), enjoys (భుక్త్వా) all (నిఖిలాన్) the good things of life (భోగాన్) here (ఇహ) for a long time (చిరం), and he (సః) becomes (భవతి) one who is blessed with devotion to *Śrī Rāma* (శ్రీ-రామ-భక్తి-భాక్).

Summary (*bhāvārtha*)

Whoever recites this *stōtra* of five gems (*Pañcaratna*) on the son of the Wind-god enjoys all the good things of this world for a long time and is blessed with devotion to *Śrī Rāma*.

****

॥ ఇతి శ్రీమదాద్యశంకరాచార్యకృతం పవనసుతపంచరత్నం ॥

References (*ādhāragranthāḥ*)

1. *Kalyāṇa, Śrī Hanumāna-aṅka*, Gita Press, Gorakhpur.
2. Vaidya S. V. Rādhākṛṣṇa Śāstrī, *Śrī Hanumatstutimañjarī*, Mahaperiyaval Trust, Bangalore, 2010.